

A Nemzeti Kulturális Alap Bizottságának középtávú stratégiája

**Készítette: Jankovics Marcell,
a Nemzeti Kulturális Alap Bizottságának Elnöke**

Jóváhagyta: a Nemzeti Kulturális Alap Bizottsága 2010. szeptember 6-i ülésén

Tartalomjegyzék

Bevezető	3
I. Súlyponti kérdések	3
1. Amire a Minisztérium átalakulása ösztönöz	3
2. A Nemzeti Kulturális Alap stratégiájának pillérei	4
2.1. Vissza az NKA eredeti célkitűzéséhez – Alapelvek	4
2.2. Piramiselv	5
II. A stratégia megvalósításának eszközei	6
1. Az aránytalanságok felszámolása	6
2. Pályázati célkitűzések a piramiselv érvényesülése érdekében	7
3. Prioritások	9
4. Szervezeti átalakításokról	10
5. Változások az eljárási rendben	10

Bevezető

A Nemzeti Kulturális Alap létezése óta támogatta a rá vonatkozó törvényben meghatározott kulturális célokat. Az Alap pénzforrása a 17 éves működése során tendenciájában folyamatosan növekedett, mára már – reményeink szerint – meghaladja a tízmilliárd forintot. Ilyen összegű forrás célirányos felhasználása koordinációt, még inkább stratégiát igényel. Visszatekintve a létesítés óta eltelt időszakokra az Alapnak írott stratégiája 1998–2002 közötti időszakban volt.

Minden változik. Kétszer ugyanabba a folyóba nem léphetünk. Ez igaz, de a folyó mai külleme, vizének hozama, állapota sok tekintetben azonos a régivel. A hasonlat az 1998-as és a mai NKA-ra vonatkoztatva is igaz. Az akkori stratégia alapjai ma is érvényesek, a szükséges változtatásokat azonban a megváltozott körülmények miatt meg kell tenni.

I. Súlyponti kérdések

1. Amire a Minisztérium átalakulása ösztönöz

Változtatásra figyelmeztet az a tény, hogy 1998-ban az NKA a NKÖM keretében működött, időközben a Minisztérium OKM néven összeolvadt az oktatási tárccával, mostantól pedig Nemzeti Erőforrás Minisztériumaként az egészségügy, a sport és a szociális, azon belül a családi és ifjúsági ügyek is az irányítása alá tartoznak. Az NKA új stratégiájában a **holisztikus gondolkodást, a tágabb kitekintést, a kollégiumok együttműködését** célszerű és érdemes figyelembe vennünk.

Az „ép testben ép lélek” harmóniája rendszerváltás óta most először teremthető meg az államigazgatásban. Erre történő szándék az NKA életében már korábban is megjelent. Ezért különösen az Ismeretterjesztés és Környezetkultúra, de alapvetően valamennyi Szakmai Kollégium feladatai új dimenziót kapnak. Fontosnak tartjuk, hogy az oktatás és kultúra ismét közös irányítás alá került, kiegészülve az ifjúságról való gondoskodás feladataival. Ezen a téren sok tennivalónk lehet, különös tekintettel a gyerek- és ifjúsági kultúrát célzó pályázatokra.

2. A Nemzeti Kulturális Alap stratégiájának pillérei

2.1. Vissza az NKA eredeti célkitűzéséhez – Alapelvek

Az 1993-as alapításkor az Alaptörvény szövege így határozta meg a támogatások sorrendjét: első a kultúra teremtése, a második a kultúra terjesztése, a harmadik a kultúra megőrzése.

A *kultúrateremtés* alatt alkotást értünk, legyen az írott szöveg, zenemű, nép-, képző- és iparművészeti vagy fotózott, filmezett kortárs magyar mű. E körben a szerzőről gondoskodunk.

A *kultúra terjesztésébe* az alkotás (mű) megjelentetése, előadása, kiállításokon való bemutatása tartozik. Mindegy, hogy a művel könyv, folyóirat, színházi előadás formájában, filmen, kiállításon, konferencián, kis- és nagyrendezvényen (fesztiválon) vagy a világhálón találkozik a (nagy)közönség. Csak találkozzék.

A *kultúra megőrzése* a könyvtárak, levéltárak, múzeumok, a hagyományos és digitális szakmai archívumok feladata, de őrzők a kiadók, a művészeti intézmények, a média, és adott esetben az alkotók maguk is.

A műnek először meg kell születnie. Az alkotói pályázat ezért kiemelt jelentőségű. Pályázaton, ráadásul nyílt pályázaton nyert díjat Arany Toldija, Hollósy Simon Husztja, Kodály Psalmus Hungaricus. E művek nemcsak magukban jelentenek értéket, hanem megtermékenyítették alkotó környezetüket is. Hogy mást ne említsünk, Hollósy festménye nyomán kelt életre a nagybányai festőiskola, mely egy korszak festészetének gerincévé vált. Ez az a terület, amelyen a pályázók számának a növekedését vállalható többletterhek tekinthető.

A szakmai élet olyan nélkülözhetetlen elemeinek, mint a különböző szintű képzések, tapasztalatcserék, konferenciák és más rendezvények (táborok, találkozók), valamint kulturális események és közösségépítő fesztiválok támogatása ezek után következik.

Ez a felsorolás a különböző kollégiumok esetében mást és mást jelent, de az egyes fogalmak a megfelelőekkel mindenütt behelyettesíthetők.

A Bizottság alappillérként az NKA törvényében megfogalmazott hármas tagozódást – az alkotást, terjesztést és a megőrzést – tartja elsődleges szempontnak és a pályáztatási gyakorlatban meghatározónak, mégpedig ebben a sorrendben.

2.2. Piramiselv

Kevésnek sokat, soknak kevesebbet?

1998-ban a Bizottság által is elfogadott stratégia a **Piramiselve**re épített. A kultúra építménye piramishoz hasonlít: mennél szélesebb az alapja, annál magasabb az építmény. Magas színvonalú műveltség, rangos elitkultúra csak ott valósulhat meg, ahol lehetőleg mindenki, eszmélésétől kezdve részese lehet a közös műveltségnek. A hazai kultúratámogatás 1998 előtti gyakorlata kis túlzással fordított piramishoz volt hasonlítható. Addig viszonylag csekély támogatásban részesült az alapozó kultúra, a szó igaz értelmében vett KÖZ művelődése, amelyben a magyar népesség 95%-a osztozhatna. Ezért fogalmazzuk meg azt a szándékot, hogy pályázónként inkább kevesebb összeget ítéljünk meg, de mennél több pályázó kapjon támogatást.

Az elmúlt nyolc évben ennek ellenkezője vált irányadóvá: vagyis az Alap kevesebb pályázónak ítelt nagyobb összeget.

A Piramiselvet ma is érvényesnek tekintjük, de mint 1998–2002 között, úgy most sem a megítélt összegek elaprózását tervezzük. Továbbá, a piramis most sem csonka gúla, ahogy akkor sem volt az, azaz az elitkultúra lefejezését sem tervezzük.

A Piramiselv érvényesülésének valamennyi szakmai kollégium munkájában meg kell jelennie, de az egyes szakmai területek sajátosságait a kollégiumi stratégiában kell rögzíteni.

Ugyanakkor ez az elv nem minden pályázati célnál érvényesíthető. De működőképes lehet az alkotói támogatásoknál, és minden kisebb költségigényű program támogatásában.

Minden más, a stratégia további részében megfogalmazott elképzelés a fenti két pillérre épülő koncepció megvalósítását szolgálja.

II. A stratégia megvalósításának eszközei

Támogatási célkitűzések

1. Az aránytalanságok fölszámolása

1.1. A Nemzeti Kulturális Alap 2010. június végéig megjelentetett döntéseiben szembetűnő az **aránytalanság a budapesti pályázatok javára**, emiatt hátrányt szenved a vidék és a szomszédos országok magyarsága. Jellegükénél fogva jobb a helyzet a közművelődés, népművészet, könyvtárak, levéltárak területén. Tekintettel a pályázati döntések területi aránytalanságára a főváros, a vidék és a határon túliak között, a kollégiumoknak mind a pályázatok kiírásakor, mind a döntések meghozatalakor arányosságra kell törekedniük. Stratégiai cél, hogy egészséges arányban módosuljanak a budapesti, illetve a vidéki és a határon túli pályázóknak megítélt támogatási összegek. E cél elérését szolgálná, ha a miniszter és a delegáló szervezetek Budapest – vidék képviselőket is figyelembe véve, megfelelő arányban küldenének kurátorokat a kollégiumokba.

1.2. A szakmai kollégiumok közötti pénzfelosztásban kisebb mértékű **aránytalanságot** szülhet a megváltozott jogszabályi környezet (Pl. Filmtörvény, Előadó-művészeti törvény stb.), melynek révén az egyes területeknek külső állami forrásból külön támogatás jut. Ezek ismeretében felül kell vizsgálni a kollégiumi pénzkeretek arányát.

1.3. **Aránytalanság van a különböző kuratóriumok alkotói támogatásai között.** A Bizottság felkéri a szakmai kollégiumokat, hogy a következő évi keretek felosztásakor hangolják össze az alkotói támogatások mértékét, és azon kollégiumok esetében, ahol indokolt, a jövőben nagyobb arányban jelenjék meg ez a támogatási cél. A Bizottság elvárja továbbá azt is, hogy az Alap lehetőleg olyan alkotói programokat támogasson, amelyek el is jutnak közönségükhöz.

1.4. A **meghívásos pályázati rendszer** a protekcionizmus melegágya lehet. Az NKA érdeke, hogy támadhatatlan legyen. A meghívásos pályázatok számát érdemben csökkenteni kell. A kollégiumok csak alapos indokkal, a közérdeket is figyelembe véve írjanak ki meghívásos pályázatot.

1.5. Az egyedi pályázatok számának szintén csökkennie kell. A kollégiumok a pályázatok rutinszerű kiírása helyett legyenek nyitottak és kreatívok, a Bizottság stratégiája mentén fogalmazzák meg a saját pályázati stratégiájukat és céljaikat, akkor nem kerülnek a befogadó kényszerű helyzetébe!

2. Pályázati célkitűzések a piramiselv érvényesülése érdekében

Nem mindegy, ki pályázik, de nem úgy nem mindegy, ahogy sokan gondolják.

2.1. A kultúratámogatás 1998 előtti rendszerében hátrányt szenvedett a **gyerekkultúra**, pedig az ország eljövendő műveltségi színvonalát a mai gyerekekkel való törődés határozza meg. Ma, különös tekintettel az elmúlt évek kétségbeejtő oktatás- és neveléspolitikájára, nagyobb a baj, még inkább sürgető kötelességünk a velük való törődés. Az oktatás-, nevelés- és ifjúságpolitika mellett az Alapnak is részt kell vállalnia a tennivalókból e téren. Többek között ez az Ismeretterjesztés és Környezetkultúra valamint a Közművelődés Szakmai Kollégiumának a feladata. Az előbbinek elsősorban a minőségi gyereklapok, -magazinok, az utóbbinak a gyermekek alkotó- és előadótévékenységének a támogatásával. Részt kell vállalnia e célok teljesítésében a Múzeumi és a Népművészeti Kollégiumnak: múzeumpedagógiai programok illetve a gyerekek népművészeti tevékenységének a támogatásával, amilyen a népdal, néptánc, népzene, mesemondás, tárgyalás; a Szépirodalmi, Zeneművészeti, Táncművészeti, Képzőművészeti Kollégium gyerekeknek szóló művek életre segítésével, továbbá az Iparművészeti Kollégium gyermekjátéktervek és a gyerekkönyv-illusztrációk készítésére kiírt pályázatokkal. **A Bizottság fontosnak tartja a gyerekkultúra eddigénél hatékonyabb támogatását.** Felkéri a Kollégiumokat, hogy stratégiájuk kialakítása és a pályázataik kiírása során a gyermekek, az ifjúság kulturálódási lehetőségeinek javítására sajátos eszközeikkel megkülönböztetett figyelmet fordítsanak. Az itt vázoltakból is kiderül, miként az I/1. és a II/1. pontban írtakból, hogy a kollégiumoknak adott esetben (pl. gyerekirodalom + gyerekkönyv-illusztrálás) ajánlatos együttműködniük.

2.2. Az általános elszegényedés, növekvő munkanélküliség miatt az **idősebb korosztály** sincs jó helyzetben. Különösen vidéken. Ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy mint befogadók, felhasználók kevesebbet tudnak költeni művelődésre – e rétegnek nemhogy számítógépre nem futja, de írott sajtóra sem –, s ezért kénytelenek a rádiók és televíziók nyújtotta kulturális szolgáltatásokkal megelégedni, hanem alkotókként a művelésből sem tudják kivenni a részüket. A munka, megrendelés nélkül maradt kultúrmunkások, művészek, értelmiségiek számára részt venni a megélhetéshez is segítő pályázatokon sem könnyű. Nincs befektetni való pénzük. Ez se legyen csupán a szociális államtitkárság gondja, nekünk is keresnünk kell a megoldást. Szükséges tehát, hogy a kollégiumok, amikor döntenek, az **érték mellett vegyék figyelembe a rászorultságot is.**

2.3. Az **időskorúak és vidéken élők majdnem kizárólagos kulturálódási lehetősége a rádión és a TV-n keresztül történik.** Ennek drasztikus változtatására jelenleg nincs mód és esély. Ezért keresni kell a médiákkal való kapcsolatot a műsorprogramjaik kulturális kínálatának bővítésére. Azonnali lehetőségként: figyelemmel az MTV 2012-től történő digitalizálására, az értékes és archív **magyar** (játék-, dokumentum-, ismeretterjesztő, animációs) filmek digitalizálására jelentős összegeket kell fordítani.

2.4. A **digitalizációval** kapcsolatban végig kell gondolnunk az informatikai forradalom szülte paradigmaváltásból következő lépéseket. A művek digitalizálása, a digitális fölhasználás, de a digitális pályáztatás (is) lassan hatékony gyakorlattá válik. A digitális kultúra azonban ennél több. Nemcsak a létező kulturális értékek digitalizációját foglalja magában, hanem új szemléletmód érvényre juttatását, amelyben a számítógépet, mint eszközt alkotó módon alkalmazza használója. A digitális kultúra elterjesztésének kiemelt szerepet szán a stratégia, s annak minden kollégium gondolkodásában és döntésében meg kell jelennie.

3. Prioritások

A korábbiakban jelzett alapelvek érvényesülése mellett a Bizottság szükségesnek tartja a támogatások esetén prioritások meghatározását is.

3.1. Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a **kiemelkedő évfordulókra**, azok méltó megünneplésére. A közelmúltban lezajlott évfordulók (idén Széchenyi, Chopin, Erkel, Mahler) alig hagytak nyomot az emberekben. Többnyire csak a szűk szakma ünnepelt. Nem jelentek meg a nagyközönség figyelmét fölkeltő könyvek, filmek, színdarabok, zeneművek, kiállítások.

2011. év legyen az Európai Unió éve, erre való tekintettel minden kollégiumtól várjuk az elképzeléseket.

– Üdvözlendő a MKKE elképzelése, amely a 2011. Könyvfesztiválra az Uniót, az uniós országok egy-egy (fiatal, első könyves) kiválóságát hívná meg.

– Liszt Ferenc a legismertebb magyar (német, osztrák az osztrákok szerint). Liszt születésének 200. évfordulója nem lehet csak a magyar zenei élet ünnepe.

Ezen túlmenően, legyenek a kollégiumok e téren is kreatívak, keressék az ünnepi alkalmakat, amelyek sikeres pályázat révén kulturális eseményekkel gazdagíthatók.

3.2. Márai-program. E régtől fogva érlelődő kiváló elképzelés megvalósulása ismert okoknál fogva késedelmet szenved. Ha már így alakult, fordítsuk a hátrányt előnyre, és csiszoljunk még rajta, amennyit lehet. A Bizottság még a 2010. évben megtárgyalja az időközben beérkezett észrevételeket, javaslatokat, és kijelöli a mielőbbi kezdés időpontját!

3.3. Felemelő XIX. század. Jó program, folytatandó. Határon belül és kívül jelentős műemlékekkel (épületek és tartozékaik) rendelkezünk. Egyik jó elképzelése a magyar kisvárosok műemlékeinek összeírására, feltérképezésére kiírandó pályázat. Hozzátesszük, régi gond a műemlékek hasznosulása. A Bizottság felkéri a Műemléki Szakmai Kollégiumot, hogy – az eddigi programok megtartása mellett – írjon ki pályázatot ilyen tárgyú tanulmányokra is!

3.4. A Bizottság úgy határoz, hogy a korábban hasznosnak bizonyult **Ithaka-programot** föleleveníti. A program a külföldön lévő értékeink hazahozatalát célozta. A Levéltári,

Könyvtári és Múzeumi Kollégium kurátoraiból fölálló közös kollégium hozott az e célból kiírt pályázaton döntéseket. Tartalmát, időszerűségét – az alkalmi lehetőségeken túl – a jubileumokhoz (is) lehet igazítani.

4. Szervezeti átalakításokról

4.1. A Bizottság a jelenlegi kollégiumi struktúrán nem kíván lényeges változtatásokat kezdeményezni. Néhány kollégium feladatainak áttekintése és a tőlük várt kollégiumi stratégia eredményeként azonban elképzelhető átalakítás, de azok csak a szükséges egyeztetések után történhetnek meg.

4.2. A Bizottság a korábban fölállított, de tevékenységet nem folytató Etnikai és Kisebbségi Kollégium megszüntetését kezdeményezi. A továbbiakban, ahogy eddig is, a kisebbségi csoportoktól beérkező pályázatok elbírálását az érintett szakmai kollégiumok a programok minősége alapján végzik – a rászorultság figyelembevételével.

5. Változások az eljárási rendben

**A miniszteri keretről, az összeférhetlenségről és a támogatások hasznosulásáról,
valamint a szakmai ellenőrzésekről**

5.1. Az egyedi és meghívásos pályázat a protekcionizmus elősegítője. (L. még II/1. 1.4., 1.5.) A nyílt pályázatát erősítését sugallják az egyes gazdasági és pénzügyi tárgyú jogszabályok is. A Bizottság javasolja, hogy a minisztérium által **kiemeltnek minősített kulturális programok** tartozzanak a miniszteri kereten belül a Miniszter döntés hatáskörébe.

5.2. Az **összeférhetlenség** törvényi szabályozása – a létező problémák mellett – túlzott. Jelenleg három magas szintű jogszabály ír elő korlátozásokat – sajnos összehangolatlanul.

(Átláthatósági törvény; Filmtörvény és az NKA törvénye.) Kezdeményeznünk kell a jogszabályok összehangolását.

5.3. Az eddigieknél lényegesen nagyobb odafigyelést igényel a **támogatás hasznosulásának** megismerése. Sokszor nem tudjuk, hány támogatott mű jut el a célközönségéhez, a megvalósult (kulturális) programok mekkora közönséget vonzanak. Ehhez tapasztalat, vagy teljesítménymutató alapján készülő fölmérés és konkrét beszámolási szempontrendszer szükséges. A fölmérésből a pályázók is okulhatnak. Így jó esetben az Alap a támogatott pályázat utóéletét is befolyásolhatja. A szakmai teljesítés ellenőrzése a Kollégiumok feladata, azt jogszabály írja elő.

5.4. A Bizottság továbbra is szükségesnek és indokoltnak tartja a **szakmai kollégiumok ellenőrző tevékenységének** tágitását, különös figyelemmel a pályázó beszámoltatásának szempontjaira, azon belül a teljesítménymutatók kialakítására, alkalmazására. Továbbá indokolt fenntartani minden szakmai kollégiumi vezető és tag tekintetében az évente legalább egy helyszíni teljesítmény-ellenőrzést.

5.5. A Bizottság – a jövőben – minden év elején kiadja a **szakmai kollégiumok éves beszámolóihoz kapcsolódó szempont rendszert**, amely motiválja a kollégiumokat a sajátos szakmai beszámoló-szempontok kialakítására. Azok év végi értékelése fog átfogó képet adni a kollégiumoknak a szakterületük eredményéről, majd – szintetizálva – az NKA teljes tevékenységéről.

5.6. Az NKA tevékenységének legjobb **kommunikációja** a jó és népszerű döntések sorozata, működésének kontrollja a nyilvánosság. A Bizottság célként határozza meg, hogy jelentős döntések után a kollégiumok legalább évente egyszer számoljanak be munkájukról a sajtó előtt sajtótájékoztató keretében.